

sloboda i iz nje izviru sve ostale». U stavu da su sve ostale slobode prividne i prolazne oseća se sva dogmatičnost religijske misli, ali i njena privlačnost za okupljanje vernika, starih i mladih, bez obzira na rasu, naciju, pol — pred sve većim opasnostima i strahovima modernog sveta.

Naredno poglavlje, autor je posvetio »Rimokatoličkoj crkvi u svetlu ekumenskog pokreta«, kako u koncilsko vreme, tako i posle njega, prateći taj odnos kroz usvojena doktrinarna dokumenta na II vatikanskom koncilu šezdesetih godina (posebno Dekret o istočnim crkvama — »Orientalimo essiliarum« i Dekret o ekumenizmu — »Unitatis redintegratio«) i kroz papske enciklike, među kojima se svojim progresivnim opredeljenjima ističe »Pacem in terris«, ali, istovremeno, opravdano zaključujući da je ekumenski pokret proklamovan na II vatikanskom koncilu u stvari ekumenski pokret Rimokatoličke crkve, koji se umnogome razlikuje od ekumenskog pokreta pravoslavnih ili pak protestantskih crkava. Takođe, on daje i svoje viđenje uloge rimokatoličke crkve u međuverskoj saradnji u Jugoslaviji.

Autor u ovom poglavlju jasno ukazuje i na prepreke koje postoje pred ekumenizmom, npr. dogme u Rimokatoličkoj crkvi o nepogrešivosti pape kada nastupa ex cathedra ili što on nastupa kao jedini pravi Hristov naslednik na zemlji, što pravoslavci, anglikanici i protestanti ne prihvataju, a za adventiste, štaviše, papa je čak i antihrist. Takođe, ne prihvataju si ni dogme o Mesiji, sakramentima, određena crkvena predaja, itd.

Iako i sam ističe da se ekumenski proces ne odvija suviše brzo, autor ističe i činjenicu da se ona veoma angažovala u post-koncilskom periodu, jer je za nju on »univerzalno-internacionalan«, ali i da pored svih nastojanja, sva ona ostaju u okvirima versko-gradanke tolerancije. Zato je potpuno u pravu kad tvrdi da je, u suštini, crkvi najviše stalo da se odlučno suprotstavlja ospiranju vernika i širenju masovnog ateizma, a da su odluke II vatikanskog koncila upućena svim katoličkim vernicima da se u društvenom životu međusobno što bolje konsoliduju i u svetlu hrišćanskih dogmi odlučnije angažuju radi očuvanja religija.

Isto tako, dr Čebić u narednom poglavlju svoju pažnju poklanja »Pravoslavnoj crkvi i pojavi ekumenskog pokreta«, njenom ekumenskom pokretu, ponašanju i zaziranju od ekumenskog pokreta Rimokatoličke crkve i mnogo tešnijoj saradnji sa protestantskim ekumenskim pokretom. Uz to, autor vrlo realno procenjuje odnos Srpske pravoslavne crkve prema ekumenizmu, kao i njenom promenljivom istorijskom odnosu prema drugim crkvama i verskim zajednicama na tlu Jugoslavije i, posebno, Bosne i Hercegovine, ukazujući i na razlike ovakvog pristupa mogućnostima saradnje i hrišćanskog ujedinjenja prema čemu je daleko opreznija i skeptičnija.

Za tu opreznost i skeptičnost, kako i sam autor tvrdi, ona ima razloga jer sva dosadašnja viševsekovna nastojanja za ujedinjenjem hrišćanstva, Rimokatolička crkva je uvek koristila u svrhu povratka pravoslavnih crkava u nju kao »maticu-crkvu«, što ove nikako ne mogu prihvatiti.

U ovom poglavlju, dr Čebić je analizirao i rad pravoslavnog sveštenštva u NOR-u u revoluciji, kao i proglaš koji su oni uputili pravoslavlim vernicima nakon svog skupa od 27. i 28. oktobra 1942. godine na partizanskoj oslobođenoj teritoriji u Srpskoj Jasenici kod Bosanske Krupe kojim se vernici, ali i sve patriote i sveštenstvo ostalih vera, poziva na učešće u narodnoslobodilačkoj borbi.

Kao što se iz ovog poglavlja vidi, stavovi Srpske pravoslavne crkve prema ekumenizmu su pozitivni, ali sa ozbiljnim upozorenjem da njegov značaj ne treba biti preuveličavan, niti bi on smeo biti korišćen za političko manipulisanje i taktiziranje, odnosno, da je »preduslov svakog ozbiljnog crkvenog dijaloga i svakog zblizavanja pravoslavne i katoličke crkve u našoj zemlji — dosledna depolitizacija crkve, odnosno, njen unutrašnji preobražaj.

Prateći »Odnose između hrišćana i nehrišćanskih religija«, autor posebno se i temeljnije zadržava na odnosima hrišćanskih i nehrišćanskih verskih zajednica, nego na odnosima među samim religijama i njihovim teološko-doktrinarnim stavovima, što je, donekle, ne-

dostatak, ali ne i preteran, s obzirom na njegovo glavno istraživačko opredeljenje. Takođe, on se u ovom delu rada pozabavio i odnosima između Islamske zajednice i hrišćanskih crkava u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji, ukazujući i na doprinos »El-Hidaje« tj. Udruženje islamskih verskih službenika koji su 1942. godine doneli poznatu »Rezoluciju krajiške ilmije« sa potpisima 34 imama iz Bosanske krajine kojima su pozvani muslimani da pristupe redovima NOV i POJ, a da se pridruže i sve ilmije Bosne i Hercegovine, Sandžaka, Crne Gore i Makedonije, radi »zajedničke borbe sa svim našim narodima protiv zajedničkog neprijatelja«.

Autor ocenjuje da Islamska verska zajednica nije nikada izbegavala da prihvati neke moguće oblike građanske tolerancije među verskim zajednicama u našim krajevima. Ali i da je njena aktivnost u ovom pravcu došla do izražaja tek posle II svetskog rata, u eri međuekumenskih kretanja i uspostavljanja dijaloga među verskim zajednicama u bosansko-hercegovačkom i celom jugoslovenskom društvu.

opasnost katastrofe

Džonatan Šeli: SUDBINA ZEMLJE, »Vuk Karadžić«, 1987

goran stanković

Dva su puta kojima čovečanstvo može dalje krenuti i oba vode revolucionarnim tokovima svesti: jedan — rušilački, konfliktni, kog kruniše atomski rat i sveopšte uništenje civilizacije; drugi — humanitarni, demokratski, kog kruniše ujedinjenje civilizacije i individualna dobrobit i blagostanje. Aspektima puta u atomsku apokalipsu posvećena je knjiga »Sudbina Zemlje« Džonatana Šela, američkog publiciste i novinara.

Najpre, to je jedna od retkih studija svih aspekata atomskog rata koja je pisana i namenjena svim ljudima zabrinutim za sudbinu Zemlje. Dalje, predstavlja »naučnu bibliju« uvidanja prave, te i monstruozne i zastrašujuće istine o nagoveštajima atomske propasti, suočavajući nas sa njom kao sa »golim ručkom«, trenutkom kada shvatimo šta se nalazi sa druge strane viljuške. Isto tako, po iscrpnosti, intelektualnom poštenju i hrabrosti daje metod promišljanja života u senci konačne, apsurdne, nepopravive, bezgranične propasti. Knjiga je podeljena u 3 poglavlja. Prvo, »Republika insekata i trave«, ascira na dokumentovani i nadahnuti naučno-fantastični roman o mogućim propastima Zemlje. Šel je određen: moramo se prema mogućnostima uništenja vrste odnositi kao prema punoj izvesnosti. I još više, nije u pitanju samo čovek, već i ceo ekosistem, ta čarobna međuuslovljenost životnih oblika bila bi ugrožena i nestala bi u sadašnjem obliku. Zasnovanost na studijama raznih instituta, komisija i pojedinaca, dokumentarna realističnost vizije nuklearnog holokausta daje ovom delu knjige dejstvo šoka o kome smo sve znali, ali koji nije umanjen tim saznanjem.

Drugi deo knjige, »Druga smrt«, posvećena je uzrocima ugroženosti bez presedana u istoriji čoveka i Zemlje: ugroženosti prirode od bića koje je ovladalo silama stvaranja i uništavanja svetova, ali ne i samim sobom. U osnovi preuzimajući model prirodnosti atomske opasnosti sadašnjem civilizacijskom nivou (što znači da je ovakvo sumanuto vojnopolitičko ustrojstvo Zemlje nužnost?!), koji potiče od američkih futurologa Kana, Brejlsvela i fon Brauna, Šel kaže: »Koren opasnosti je pre svega u naučnom znanju nego u društvenim okolnostima«. Po njemu su prodori u atom (na čemu se zasniva atomska tehnologija) nužnost istog reda kao i stvarnost atomskog oružja, te da su naučnici već po nužnosti svog stremljenja »objektivno« krivi za atomsku bombu. Kod Šela se ne radi o anticijentizmu, već o glavnom problemu ove knjige — pogrešnom postavljanju propozicija osnovnog problema. Ako sa jedne strane postoje zabluda o a-moralnosti nauke, sa druge se postavljaju Okamova oštrica, koja zabranjuje umnožavanje uzroka

Praktično kroz sve ove stavove, dr Čebić je već dao svoje ocene o ekumenizmu i verskoj toleranciji u Jugoslaviji, odnosno, sve ono što zaključno ponavlja u poglavlju »Opšti pogled na mesto i ulogu ekumenizma u jugoslovenskom društvu«, kao i u samom »Zaključku«. Međutim, treba istaći autorovo opredeljenje da je zajednički narodni život imao bitan uticaj na verske zajednice i njihovo delovanje, pored već tradicionalnog i odavno usvojenog shvatanja da odnosi između verskih zajednica bitno utiču na zajedničko življenje naših, ali i svih drugih naroda. Takođe, autor je svakako u pravu kad, ocenjujući ekumenizam, smatra da on nije nastao iz nekih čisto-teorijskih dogmatско-teoloških pobuda, već pre svega iz praktičnih potreba, suprotstavljanja idejama prosvetiteljstva, ateizma, marksizma i prirodnonaunčnog pozitivizma, ali da, u svakom slučaju, treba podržati njegova progresivna stremljenja ka miru, progresu, jedinstvu, ravnopravnosti i slobodi ljudi. I pored toga što je i sam autor knjige vrlo skeptičan u mogućnost ujedinjenja svih hrišćana.

Stoga nam propozicija o ne-etičnosti (ili, suprotno, o etičnosti) nauke nije potrebna u označavanju problema. Vojno-industrijski segment nauke, kao daleko najjači i pod direktnom kontrolom političke sfere, povlači 70—80% ljudskih i materijalnih potencijala (i to najboljih), te se malo šta može staviti naučnicima na dušu, pored političara koji kontrolišu i usmeravaju taj kompleks naučnog horora. Ipak je prvo kokaška pa jaje. Mirenje naučnike savesti sa produktima vlastitog rada u vojnoj tehnologiji ipak se ne može uporediti sa racionalnim promišljanjem opcija smaka sveta »vodećih ljudi«, kako Istoka tako i Zapada. Pogrešno shvatanje uzroka Šela dovodi do zastrašujuće mehaničke rigidnosti samouništenja, jer je po njemu »nuklearna opasnost, kao i naučno znanje iz kojeg je potekla, verovatno globalna i večna, pa i naše rešenje mora da bude globalno i večito«. Ali, Šelova politička rešenja su maglovita i apstraktna, jer ne prihvata da je svaka politika posredništvo, nametnuto i samoreprodukujuće, između ljudi i njihovih života, te da nuklearna opasnost postoji zbog političke sfere a ne logike naučnih otkrića.

Ipak, u trećem delu, »Izboru«, Šel nudi humane i vredne mogućnosti opstanka »plovećeg sveta Zemlje«, zasnovanog na načelima života u novom, nuklearnom, zajedničkom svetu, a to je poštovanje ljudskih bića, rođenih i nerode-nih, poštovanje Zemlje i poštovanje Prirode. Rešenja su u promeni političkog sistema (o kojoj Šel ne kaže ništa), u uvođenju pojma ljubavi prema drugima i poštovanju života kao samodovoljnog entiteta. U svetlu opstanka paradoksalna je uloga razuma. Nuklearno ustrojstvo sveta je posledica zapadne racionalnosti u potčinjavanju prirode, shodno načelu da se poseduje ono što se može uništiti, a ne prepuštanje iracionalnim porivima »mračne« strane čovekovog bića.

I tako, naš svakodnevni život postaje dvostruki: onaj život u stvarnosti i onaj pod psihofizičkom presijom katastrofe. Istina je i prividna trajnost savremenog nuklearnog života — u ovom času na Zemlji postoji život, ali već u sledećem može nestati u katastrofi, koju Šel naziva istrebljenjem. Ogromni, sumanuti zločin istrebljenja čoveka i života se ne može sprečiti time što je nezamislivo (šetimo se nezamislivih genocida fašizma ili staljinizma). Šelova knjiga naš opominje na neizbežnost katastrofe (ne MOŽDA, već SIGURNO), ukoliko se ne probudimo, i predstavlja značajan i plemenit poziv savesti ljudskog roda da misli na budućnost. Jer mi planetu Zemlju nismo dobili od predaka, već smo je pozajmili od naše dece.